

O dezbatere în presa vremii: starea bisericii unite din Ardeal – viziunea lui Bariț

Ciprian GHIȘA

1. Preliminarii

Presa din perioada 1832-1850 era la începuturile sale. În 1838 apăreau la Brașov foile lui Bariț, iar în 1847 se tipărea la Blaj primul număr din *Organul luminării* condus de Cipariu. Unul din subiectele dezbătute în paginile lor au fost problemele bisericești privind Biserica Unită, cu o tematică foarte diversă: știri despre activitatea episcopului, despre vizitațiile canonice, despre manifestările organizate la Blaj cu ocazia diferitelor sărbători oficiale, ca și ziua de naștere a împăratului, date despre schimbările la nivelul protopopilor sau consistoriului, despre problemele matrimoniale, informații privind evoluția Bisericii Catolice în general, la Roma dar și în alte state europene – Spania, Portugalia, Germania sau Polonia, articole menite a combate diverse defecte ale comportamentului uman primate și din prisma moralei creștine¹. Aceștia li se adaugă și o serie de articole de analiză a stării în care se afla Biserica Unită din Ardeal. Cele care au deschis această cale au fost recenzia critică asupra *Șematismului* din 1842 semnată sub protecția anonimatului, A.B.C., și celebrul articol al lui Simion Bărnuțiu din decembrie 1842, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*.² Acestea apăreau însă într-un context foarte bine definit. În 1842 izbucnise conflictul între episcopul Lemeni și grupul de profesori din jurul lui Simion Bărnuțiu provocat de o serie de motive care nu sunt încă pe deplin lămurite datorită insuficienței studierii a tuturor categoriilor de surse legate de acest subiect atât de controversat: disensiunile în legătură cu necesitatea convocării soborului cel mare, opoziția episcopului față de acest lucru, acuzele de încurajare de către elita blăjeană în frunte cu arhiereul a limbii maghiare în detrimentul limbii române și de pasivitate în conducerea luptei naționale, acuzele legate de guvernarea cu caracter despotic a episcopiei de către Lemeni și de administrare proastă a fondurilor, divergențele legate de problema celibatului clerical. Aceștia li se adaugă și numeroase aspecte colaterale dezbaterii principale, provocate de tensiuni provenite din relațiile personale dintre cei direct implicați, de interpretările uneori iraționale ale anumitor gesturi sau replici și de reacțiile duse până la extrem ale unora din cei angajați în acest imens scandal numit generic „procesul lemenian”.³

¹ Aceste articole din urmă sunt rodul strădaniilor intelectualilor perioadei de a ridica poporul din starea de înapoiere în care se afla. Pentru aceasta era nevoie în primul rând de o viață morală cât mai bună. Bariț și colaboratorii săi au identificat printre principalele probleme: credința oamenilor în superstiții, consumul excesiv de alcool sau defăimarea. Existența perspectivei moralei creștinești din acest tip de discurs se datorează și pregătirii teologice a autorilor. Între astfel de articole amintim: George Bariț, *Credința deșartă (Superstiția)*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an IV, 1841, nr. 9, p. 68-71, nr. 10, p. 73-78; Moise Sora Noak, *Defăimarea*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an VI, 1843, nr. 12, p. 94-95; George Bariț, *Asupra vinars-rachiului*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an VIII, 1845, nr. 18, p. 148.

² A.B.C., *Pentru Șematismul clerului din episcopatul Făgărașului și încă ceva*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an V, 1842, nr. 26, p. 201-205; Simion Bărnuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an VI, 1843, nr. 4-5.

³ Vezi: Coriolan Suciu, *Preambul la procesul lemenian*, în *Cultura Creștină*, an XVIII, iun.-iul. 1938, nr. 6-7, p. 384-388, aug.-sept. 1938, nr. 8-9, p. 501-520, oct.-nov. 1938, nr. 10-11, p. 640-663, dec. 1938, nr. 12, p. 730-745, an XIX, ian.-febr. 1939, nr. 1-2, p. 56-69; George Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, Ed. Cultura Națională, București, 1924, p. 46-65; Octavian Bârlea, *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, în *Perspective*, an X, 1987, nr. 37-38, iul.-dec., p. 51-105; Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană*, Cluj-Napoca, 1998, p. 19-22; Marcel Știrban, *Episcopul Ioan Lemeni (1832-1850) și problemele epocii sale*, în *Sargeția*, 2001-2002, an XXX, p. 417-423; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, vol. I, ed. II, Brașov, 1993, p. 574-581.

Care a fost poziția lui Bariț în acest conflict? El nu a acționat în mod direct și nici nu a luat partea lui Bărnăuțiu. *Gazeta Transilvaniei* nu a publicat multe date despre proces și nici nu a comentat în mod deschis situația de la Blaj.⁴ Tonul său era însă favorabil partidei episcopale. Tocmai de aceea George Bogdan-Duică îl acuza pe Bariț de subiectivism și de neseriozitate în tratarea acestui subiect.⁵ Bariț nu a fost însă de acord cu cele întâmplate la curtea episcopală și nici cu poziția de forță pe care au abordat-o Bărnăuțiu și partizanii săi. Era chiar nemulțumit că episcopul nu a reacționat mai energic pentru liniștirea spiritelor.⁶ Desigur, părerile sale pot fi justificate prin faptul că s-a simțit poate dator față de episcopul Lemeni pentru ajutorul pe care i l-a acordat constant în anii precedenți: în conflictul său cu canonicul Baziliu Raț; cu ocazia mutării sale la Brașov; acceptul dat pentru a se căsători; în conflictul lui Bariț cu secretarul magistratului din Brașov, George Kaiser; prin intervențiile vlădicului pe lângă autorități pentru a nu înăspri cenzura asupra ziarelor sale.⁷ Bariț a fost însă o personalitate mult mai moderată decât Bărnăuțiu, iar ceea ce combate el de fapt, este maniera în care s-au pus problemele și escaladarea până la un nivel nepermis a conflictului și nu ideile în sine. Această atitudine este dovedită de faptul că a publicat totuși în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* atât recenzie foarte dură la *Șematismul* blăjean din 1842 cât și articolul lui Bărnăuțiu legat de soborul cel mare. Nu a realizat el care va fi efectul publicării lor? Într-o scrisoare adresată episcopului Lemeni în 17/29 decembrie 1842, Bariț spunea că a publicat respectiva recenzie crezând că ea era cunoscută de episcop și aprobată de acesta.⁸ Greu însă de crezut că un om de talia lui Bariț putea fi atât de naiv, mai ales că era informat de creșterea tensiunilor la Blaj. De altfel, în legătură cu articolul lui Bărnăuțiu va recunoaște chiar el peste câteva decenii cât de puternice au fost urmările acestuia.⁹ Apoi, chiar în timpul desfășurării procesului lemenian, Bariț publica în *Gazeta de Transilvania* o serie de articole în care se comenta mai mult sau mai puțin critic situația Bisericii și a școlii românilor uniți ardeleni. Ele nu sunt foarte multe, dar sunt semnificative și puteau contribui la accentuarea tensiunii, chiar dacă unele au fost scrise ca reacții la o serie de comentarii apărute în presa maghiară.¹⁰ Se poate însă afirma că poziția lui Bariț este explicabilă prin încercarea sa de ziarist de a menține o linie cât mai obiectivă față de

⁴ Prima mențiune datează din anul 1844, când este relatată adunarea consistorială din 24 martie în care s-a citit documentul primit de la primatul Ungariei și s-a dezbătut problema profesorilor și a elevilor implicați în evenimentele din Blaj. Sunt amintite și discuțiile legate de convocarea soborului și de starea financiară. Tonul de ansamblu este favorabil episcopului. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, an VII, 1844, nr. 27, p. 105. O altă luare de poziție este din martie 1845 în care este salută trimiteră a trei dintre profesori în parohii: Simion Bărnăuțiu, Iosif Pop și Dimitrie Boer. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, an VIII, 1845, nr. 21, p. 81, nr. 30, p. 117. Este amintită apoi prezența la Blaj a episcopului Vasile Erdelyi pentru a ancheta situația. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, an VIII, 1845, nr. 33, p. 129, nr. 37, p. 145, nr. 39, p. 154, nr. 43, p. 170-171. Sinuciderea profesorului Iosif Pop este relatată cu regret în șirul tragicelor evenimente de la curtea episcopală. *Gazeta Transilvaniei*, an VIII, 1845, nr. 35, p. 137. În final a fost anunțată și prezența celei de-a doua comisii de anchetă, cea condusă de episcopul Gaganet în octombrie 1845. *Gazeta Transilvaniei*, an VIII, 1845, nr. 84, p. 334. În final, în aceeași serie de articole trebuie inclusă și publicarea conspectului în legătură cu veniturile episcopiei, ca o dovadă că nu au fost administrate în mod fraudulos fondurile. *Gazeta Transilvaniei*, an VIII, 1845, nr. 103, p. 409-411.

⁵ George Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 64-66. Opinia sa este datorată și poziționării istoricului deschis de partea partidei lui Simion Bărnăuțiu.

⁶ Vezi în acest sens o scrisoare a lui Bariț trimisă către Timotei Cipariu în 5 martie 1845. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VII. *Corespondența trimisă*, coord. Ștefan Pascu, Ed. Minerva, București, 1985, p. 31-32. Elocvente sunt în acest sens și comentariile sale în articolele amintite din *Gazeta Transilvaniei* (nota 4).

⁷ Vezi: *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VII. *Corespondența trimisă*, p. 23-29; *George Bariț și contemporanii săi*. Vol. X. *corespondența trimisă*, coord. Camil Mureșan, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 27-28; Coriolan Suciu, *Blajul, Brașovul și Barițiu*, în *Cultura Creștină*, 1925, nr. 9, p. 317-321; George Em. Marica, *Opera istorică a lui Barițiu – Publicațiile de orientare istoriografică din ultima perioadă a vieții*, în *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, vol. III, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 143; Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1971, p. 381-384.

⁸ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VII. *Corespondența trimisă*, p. 26.

⁹ George Bariț, *Urmările primei publicațiuni a lui Simion Bărnăuțiu*, în *Observatorul*, an IV, 1881, nr. 6, p. 21-22, nr. 7, p. 25-26.

¹⁰ Vezi: articolele în legătură cu școlile satești: *O plânsoare veche*, în *Gazeta Transilvaniei*, an VI, 1843, nr. 40, p. 157; *Gazeta Transilvaniei*, an VI, 1843, nr. 62, p. 245-246; articolul *Biserica și școala* din *Gazeta Transilvaniei*, an VII, 1844, nr. 16, p. 61-62; sau articolul *Studenții, școalele și moralitatea noastră*, în *Gazeta Transilvaniei*, an IX, 1846, nr. 27, p. 106. Bariț deplânge faptul că românii, uniți și neuniți beneficiază de prea puține școli. El acuză de asemenea clerul de incultură și pentru că nu au interes să încurajeze sătenii să-și dea copiii la școală, fiind mânați de propriile interese materiale. Combate și sărăcia preoților și dascălilor, dar și proasta administrare la nivel parohial a veniturilor, atât cât erau. Face și apel pentru deschiderea de preparandii pe lângă seminarii.

evenimentele dintre 1842-1846, dar în același timp, de a menaja pe cât posibil Biserica și ierarhia ei în acele momente de criză.

George Bariț va reveni asupra subiectelor principale ale dezbaterii principale din timpul procesului lemenian, convocarea soborului cel mare, starea clerului și modul de conducere a Bisericii, într-o serie de articole publicate în *Foae pentru minte, inimă și literatură* începând cu anul 1846, adică din momentul în care conflictul de la Blaj se afla la finalul său. Este vorba de 4 articole: *Sobor bisericesc* în 1846; *Protopopii* în 1846; *Icoana preotului* în 1847; și *Episcopul* în 1848. Ele reprezintă și subiectul principal al articolului de față, fiind ilustrative pentru viziunea lui Bariț asupra a ceea ce trebuia să fie făcut pentru a îmbunătăți starea Bisericii Unite din Ardeal. Nevoia exista și trebuia dezbătută, pentru a se putea identifica soluțiile cele mai bune pentru rezolvarea ei.

2. O intrare târzie în scenă: George Bariț

Primul articol este cel intitulat *Sobor bisericesc*.¹¹ Comparația cu cel al lui Simion Bărnuțiu din 1842 se impune de la sine. Ambele luări de poziție s-au datorat conștientizării necesității de a aduce în atenția publică problema soborului cel mare convocat atât de rar în prima jumătate a secolului XIX. Tonul lui Bariț este însă mult mai moderat: „simț că nu era nici datorința, nici chemarea mea a atinge acest obiect din sfera teologilor, o fac totuși pentru că timpul ne cere aceasta cu tot adinsul”. Este necesară lămurirea pentru publicul larg a scopului „adunărilor bisericești pe care le numim soboră sau sinode”¹², o problemă care este cunoscută doar de un cerc mult prea restrâns de teologi. Acestora și canonistilor le-ar reveni sarcina de a publica și în limba română acele aspecte lămuritoare din istoria bisericii și din dreptul canonic referitoare la „soboare”, cuvânt cunoscut doar din tipicuri și cazanii. Atât Bariț cât și Bărnuțiu au încercat o retrospectivă pentru a arăta că soboarele mari convocate anual erau o practică obișnuită a Bisericii românilor. Dacă Bărnuțiu se mărginește să puncteze că soborul cel mare a fost convocat în Biserica românilor ardeleni și înainte de unire, oferind exemplul unui hrisov de la Gheorghe Rakoczi către Simion Ștefan¹³, Bariț coboară până în epoca sinodului apostolilor de la Ierusalim pentru a demonstra că până și aceștia au simțit nevoia „a se aduna la un loc pentru a se sfătuî”. El continuă argumentarea istorică prin enumerarea câtorva canoane sinodale care susțin convocarea bianuală a soborului: canonul 37 apostolesc, canonul 5 al sinodului de la Niceea, și hotărâri ale sinoadelor ecumenice 6 și 7.¹⁴ Bariț deschide apoi o perspectivă mai largă asupra soboarelor în Biserica românească în general, menționând convocarea lor în Transilvania, Moldova și Țara Românească pentru alegerea de episcopi și mitropoliți și amintind în mod special sinodul de la Iași din vremea lui Vasile Lupu în care au fost combătute erorile patriarhului Constantinopolului Kiril Lucharis. El insistă apoi pe cazul Transilvaniei, aducând ca dovadă pentru convocarea acestora Aprobatele din 1579, documentul din 1643 al lui Gheorghe Rakoczi către Simion Ștefan (ca și Bărnuțiu) și condica mitropoliei Bucureștilor care amintește de soborul de alegere a lui Iosif ca mitropolit în 1680.¹⁵ Acest discurs nu este însă original: el urmează pas cu pas subcapitolul *Săborul mare a Episcopiei Făgărașului* din *Istoria bisericii românilor* a lui Petru Maior.¹⁶ Dacă Bărnuțiu amintește chiar de la început numele lui Petru Maior și recomandă tuturor „preoților adevărați” cele două cărți ale acestuia, Bariț nu face nici o referire la ilustrul său înaintaș sau la opera lui.

După unirea cu Biserica Romei ambii autori arată că soboarele cele mari s-au ținut cu regularitate „până în zilele episcopului Atanasie Rednic”, spune Bărnuțiu, respectiv, „până către anii 1770, ba și mai încoace”, spune Bariț¹⁷, ambii urmând specificarea făcută de Petru Maior.¹⁸ Un punct comun este și menționarea unei alte instituții tradiționale: soborul cel mic al celor 12 protopopi, socotit în ambele articole ca un fel de reprezentanță a soborului general și ca un for de asistență pentru episcop în activitatea sa.¹⁹

¹¹ George Bariț, *Sobor bisericesc*, în *Foae pentru minte, inimă și literatură*, an IX, 1846, nr. 14, p. 108-112.

¹² *Ibidem*, p. 108.

¹³ Simion Bărnuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, în Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană. O hermeneutică de texte*, Cluj-Napoca, 1998, p. 63.

¹⁴ George Bariț, *Sobor bisericesc*, p. 109.

¹⁵ *Ibidem*, p. 110.

¹⁶ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, Ed. Viitorul românesc, București, 1995, p. 175-176.

¹⁷ Simion Bărnuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, p. 63; George Bariț, *Sobor bisericesc*, p. 110.

¹⁸ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 176.

¹⁹ George Bariț, *Sobor bisericesc*, p. 110; Simion Bărnuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, p. 64.

O altă asemănare, parțială însă, este exprimarea unei poziții antimonahale, acuzând rolul negativ jucat de călugări în decăderea autorității clerului de mir și implicarea lor tot mai mare în conducerea Bisericii. Diferența majoră este că Bărnăuțiu s-a exprimat violent și aplicat pe cazul călugărilor de la Blaj care au înlocuit pe cei 12 protopopi din jurul episcopului, în timp ce Bariț făcea o remarcă cu caracter general aplicat la „Biserica răsăriteană, cât și la cea apuseană”, fără referire directă la cazul Bisericii Unite din Ardeal.²⁰

Bărnăuțiu își continua discursul său cu atacul împotriva iezuiților care au activat în jurul scaunului vlădicesc de la Blaj, condamnând influențele negative venite dinspre Biserica romană: educația primită de studenții români la Roma la Propaganda, apariția instituțiilor după model latin, consistoriul și capitulul. Îl condamnă vehement pe episcopul Bob, punându-l în opoziție cu Inochentie Micu și cu Grigore Maior, considerați modele de ierarhi tocmai pentru că apăraseră tradițiile instituționale și autonomia Bisericii Unite. Pornind de la constatarea că neconvocarea soborului cel mare a însemnat distrugerea chiar a bazei juridice a Bisericii, Bărnăuțiu reia în discuție și probleme colaterale, precum condițiile în care a fost săvârșită unirea cu Biserica Romei, starea de decădere a școlilor sătești sau nevoia de a se reacorda divorțul în caz de adulter. Abordarea are astfel un caracter radical, acuzator, revoluționar și îl situează pe autor pe o poziție ireconciliabilă cu cei grupați în jurul episcopului Lemeni.²¹

Discursul lui Bariț se distanțează de toate aceste aspecte. Nu se spune nimic de Inochentie Micu, de Grigore Maior. Nu este amintită deloc influența latină negativă și nici rolul jucat de iezuiți. În plus, apariția consistoriului este prezentată ca o evoluție normală, în vreme ce tonul folosit este unul pozitiv: „*aceste adunări de 12 în zilele noastre s-au făcut cu totul de prisos după ce se organizează consistore stabile administrative și judecătore, se ridică și o grea neîndemână, de a chema toties quoties pe câte 12 protopopi din ținuturi și mai vecine și mai depărtate la scaunul episcopesc.*” Consistoriul este prezentat ca un „tribunal bisericesc stătătoriu, un sfat totdeauna a episcopului”, implicat inclusiv în diferite probleme administrative.²²

Bariț ridică însă adevărata întrebare: „*soboarele mari generale diecezane mai sunt trebuitoare și dacă își au scopul lor în zilele noastre?*”²³ El arată că în Occident au fost multe voci care au negat necesitatea acestei instituții, în timp ce în Orient, fără a fi negate, au fost înlăturate în practică, întreaga putere concentrându-se în mâinile episcopilor. Care sunt principalele obiecte ale activității sinoadelor? Bariț menționează aspectele dogmatice, care rămân o problemă importantă în ciuda împușinării certurilor religioase din ultimii 100 de ani, pentru a combate eventualele „eresuri noi” ce ar mai putea apărea. „*Soborul se ocupă însă și de disciplină, de legiuirile și administrațiile bisericești*”.²⁴ Obiecția care se aduce este aceea că morala creștină și disciplina bisericilor sunt obiecte ale activității „*episcopilor și sfaturilor lor*”. Însă, morala creștinilor a decăzut, disciplina nu e respectată, iar învățăturile lui Cristos au fost uitate, pentru că episcopii nu pot să rezolve toate problemele singuri: „*pentru că episcopii încă au numai câte doi ochi și pentru că vizitațiile lor nu pot suplini privegherea mai multora, căci la timpuri de vizitație (când acelea se pot face) creștinii sunt așa vicleni, încât se silesc a arăta episcopilor tot numai laturile cele sărbătorești, iar lenea, negrija, prădăciunea averilor comunale bisericești să ascunde supt șapte văluri.*”²⁵ Iar Bariț ridică toate aceste semne de întrebare legate de eficiența vizitațiilor canonice tocmai în timpul păstoririi celui care a săvârșit cele mai multe vizitații din vremea lui Grigore Maior încoace! Apoi continuă arătând că este practic imposibil ca un episcop singur să se poată ocupa de toate problemele și nevoile clerului și credincioșilor, de aspectele financiare și școlare, mai ales în condițiile în care teritoriul eparhiei este atât de mare. „*Au nu este aceasta o sarcină cu totul apăsătoare?*”, se întreabă retoric autorul. Bariț nu neagă faptul că ar putea exista un episcop de excepție care ar fi capabil să îndeplinească toate aceste însărcinări, însă ceea ce pune el în discuție este un principiu și nu un caz particular.²⁶

În final, mai ridică două probleme fără să le ofere și un răspuns concret: poate suplini episcopul singur legificările disciplinare pe care *Pravila* nu le-a stabilit?; și implicarea mirenilor în conducerea Bisericii,

²⁰ Simion Bărnăuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, p. 64-65; George Bariț, *Sobor bisericesc*, p. 109.

²¹ Simion Bărnăuțiu, *Săborul cel Mare al episcopiei Făgărașului*, p. 67-68. Pentru întreaga problematică a acestui articol, vezi: Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 7-10.

²² George Bariț, *Sobor bisericesc*, p. 110-111.

²³ *Ibidem*, p. 111.

²⁴ *Ibidem*, p. 111.

²⁵ *Ibidem*, p. 111-112.

²⁶ *Ibidem*, p. 112.

aspect care a dus la acuzele conform cărora cei care susțin convocarea soboarelor doresc să restrângă puterea episcopilor și pe care Bariț le respinge fără echivoc. Ca o concluzie, el arată că nu a dorit să determine dacă soboarele trebuie să aibă putere de a legisla sau doar un rol consultativ, dar este sigur că ele sunt de „neapărată trebuință”.²⁷

Articolul despre sobor are o continuare imediată în numărul următor al *Foii pentru minte, inimă și literatură*, în care Bariț se oprește asupra drepturilor și îndatoririlor protopopilor.²⁸ Aceștia sunt „întâiul sau primul popă”, având o denumire și o poziție diferită de cea a chorepiscopilor din primele veacuri, fiind „un feliu de vicari sau inspectori, priveghitori mai deaproape în locul episcopilor asupra unui număr mai mic de preoți și de poporeni”.²⁹ „Protopop, carele însămnează preotul cel dintâiu” scria și Petru Maior în *Istoria bisericii*.³⁰ Sursa de inspirație au fost încă o dată cărțile lui Maior, iar de această dată Bariț afirmă acest lucru în mod deschis: „protopopul Petru Maior atât în cartea sa intitulată *Protopapadikia* cât și în *Istoria bisericească au înșirat datorințele și cădintele protopopilor în mai multe puncturi; noi le contragem după cum urmează*.”³¹ La nivelul denumirii, Bariț se arată contrariat de folosirea cuvântului „archidiaconus”, care nu acoperă întregul sens al termenului „protopop”, însemnând de fapt „întâiul diacon al unei episcopii sau mitropolii”. Autorul afirmă apoi că nu dorește să se implice în polemica referitoare la sursa drepturilor protopopilor (episcopul sau dreptul tradițional de alegere al preoțimii), scopul său fiind doar de a arăta care sunt „datorințele și drepturile” lor în condițiile în care ei sunt cei care îl ajută pe episcop în conducerea diecezei, fiindu-i locțiitori.³²

După această introducere urmează lista acestor drepturi și îndatoriri în 9 puncte: 1 – dreptul și datorința de a vizita sau cerceta canoniceste bisericile din protopopiatul lor; 2 – ei trebuie să cerceteze moravurile credincioșilor, cunoștințele lor despre dogme (crezul), rugăciuni și porunci; 3 – dreptul de a priveghea asupra purtării preoților, de a ține un protocol anual care îl va putea ajuta și pe episcop care vine în vizitație; 4 – protopopii și soboarele lor pot pedepsi pe preoți; 5 – au autoritate de a judeca în „tribunalul” lor și cauzele matrimoniale; 6 – dreptul de a da carte de recomandare candidaților la preoție și introducerea noului preot în parohie; 7 dreptul de a alege pe episcop; 8 – dreptul de a lua o taxă de la preoți; 9 – nu pot fi schimbați din funcție direct de episcop, fără ca vina lor să fie dovedită prin judecată.³³ Sunt o formă prescurtată a celor 14 drepturi enumerate de Maior în *Istoria bisericii românilor*, listă care este cea mai apropiată de cea a lui Bariț și a celor 31 de puncte enumerate în *Protopapadichie*.³⁴

Interesante sunt comentariile pe care Bariț le face în cazul fiecărui punct în parte. La punctul 1, la enumerarea lucrurilor care trebuie verificate de protopop în parohii, include și proprietățile lor, ceea ce îi oferă ocazia de a se întreabă de ce tocmai acestea aduc cele mai neînsemnate venituri. Condamna apoi lăcomia și pe curatorii ce fură din veniturile Bisericii, demni „de ocne și de înferat” și de numele de „furători”. De ce nu sunt ei pedepsiți? „Pentru că Dumnezeu nu bate cu varga?” Protopopii trebuie să acționeze mai decis în ajutorul episcopului în acest domeniu.³⁵

La punctul 2 afirmă cu tristețe că sunt foarte mulți oameni care nu cunosc nici măcar Tatăl Nostru sau cele 10 porunci, încât se miră cum de nu ajung toți niște hoți, în timp ce la punctul 3 condamnă comportamentul uneori nedemn al preoților, consumul de alcool și abuzurile în săvârșirea Sfințelor Taine.³⁶

Punctele 4, 5, 6, și 8 îi dau ocazia să arate cum a decăzut puterea protopopilor de-a lungul timpului, fără să folosească însă un ton acuzator. Bariț doar constată scăderea autorității protopopilor în judecarea preoților aflați în subordine, în problemele matrimoniale, în numirea de preoți în parohii sau în colectarea unei taxe de la preoți. Vina o poartă în viziunea lui Bariț chiar protopopii care s-au dovedit slabi în activitatea lor și „au silit pe episcopi să ia acest drept la sine”. Unde se concentrează acum toate aceste prerogative care au

²⁷ *Ibidem*, p. 112.

²⁸ George Bariț, *Protopopii*, în *Foae pentru minte, inimă și literatură*, an IX, 1846, nr. 15, p. 113-117.

²⁹ *Ibidem*, p. 113.

³⁰ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 196.

³¹ George Bariț, *Protopopii*, p. 114.

³² *Ibidem*, p. 113.

³³ *Ibidem*, p. 114-117.

³⁴ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 197-219; Petru Maior, *Protopapadichia*, ed. îngrijită de Ioan Chindriș, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 1997, p. 60-132.

³⁵ George Bariț, *Protopopii*, p. 115.

³⁶ *Ibidem*, p. 116.

aparținut protopopilor? În mâna episcopilor.³⁷ Diferența față de textul lui Petru Maior este din acest punct de vedere majoră. Maior identifica direct vinovatul în persoana episcopului Ioan Bob, folosind expresii de genul: acesta „s-au ispitit să despoae pre protopopi și săboarele lor de puterea carea o au...”³⁸ Bariț rămâne moderat, scopul său direct exprimat fiind doar de a aduce în atenție aceste probleme, pe care el consideră necesar să fie cunoscute. La final spune: „de am greșit sau nu că m-am încercat a aduce și aceste câteva puncturi în circulație, urma va alege.”³⁹

Bariț a combătut de multe ori în articolele sale incultura preoților, slaba lor pregătire sau abuzurile în administrarea Sacramentelor și a veniturilor parohiei. Însă în articolul *Icoana preotului*⁴⁰ Bariț revine pe planul teoretic și își propune să surprindă în contrast imaginea preotului bun cu cea a „nepopii”, să creioneze „icoana preotului cum trebuie acela să fie”.⁴¹ El începe arătând încrederea deosebită pe care românii o au în clericii lor, pe care îi denumesc „dulce”, „părinte”, ca niște fii față de tatăl lor. De aceea, românii au tot dreptul să aibă pretenții mari față de aceștia. Trăsăturile fundamentale ale clericului model sunt: iubirea de adevăr, iubirea de Dumnezeu și de oameni mai presus decât a celorlalți creștini. Din această iubire, spune Bariț, decurg: blândețea, îndurarea, preocuparea pentru îmbogățirea cunoștințelor. Preotul trebuie să corespundă învățăturilor pe care el însuși le dă poporului, pentru a anihila zicala: „fă ceea ce spune preotul, dar te ferește de ceea ce face el”. Preotul bun știe să se lapede de sine fără să își disprețuiască personalitatea, e gata să se jertfească la nevoie, este demn, curat, îngrijit, disprețuiește moda, își alege cu grijă prietenii și nu are niciodată timp de pierdut.⁴² Pe lângă toate acestea, Bariț insistă asupra a trei puncte: preotul bun luptă contra superstițiilor (frica de draci, de zmei, pricolici, strigoi, „serbarea unor zile idolești îngroșătoare de lenea poporului”, descântecele, închinarea la diferite creaturi); „preotul înțelept cunoaște și înaintea cu spiritul veacului”, fiind interesat de științe care evoluează mereu și de filosofie dacă aceasta corespunde cu „moralul evangheliei”; și nu în ultimul rând, preotul bun se ferește de orice ceartă religioasă, „urăște orice sfâșiere și mai grea între biserici, cum ar urî sfâșierea cămeșei lui Hristos”, fiind conștient de faptul că poporul care abia cunoaște rugăciunile nu știe nimic despre disputele dogmatice. De aceea, preotul trebuie să respecte orice confesiune și să se ferească de „îngelători ce cu evlavie prefăcută înșeală oamenii, sau peste fanatici care se războiesc zeci de ani pentru un singur cuvânt, pentru un și sau altul asemenea neînțele din evreește sau caldește sau elinește”. Acești fanatici sunt doar niște oameni lacomi după bani sau putere și mărire lumească.⁴³ Apelul său la lupta împotriva superstițiilor nu este o noutate ci o constantă de-a lungul muncii sale jurnalistice, ca și îndemnul său adresat preoților de a fi mereu deschiși la cuceririle științei și filosofiei moderne, perfecționându-se mereu în „spiritul veacului”. De asemenea, nu este nou nici apelul său la stingerea disensiunilor între confesiuni, condamnate și acum în termeni destul de duri și la depășirea unor bariere dogmatice neînțelese de masa mare a credincioșilor. Acesta este sensul aceluia „și” cu referire directă la Filioque. „Românii din Ungaria și Transilvania, dezbrăcându-se de rușinătorul fanatism, de micile certe rituale și de oricare interes căutat supt steamătul celor 4 puncturi...”, spunea Bariț și într-un alt articol al său din 1846 în care îndemna apoi la unirea Bisericilor românești.⁴⁴

³⁷ *Ibidem*, p. 116-117.

³⁸ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 210-211.

³⁹ George Bariț, *Protopopii*, p. 117.

⁴⁰ George Bariț, *Icoana preotului*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an X, 1847, nr. 10, p. 77-80, nr. 10 supliment, p. 81-82.

⁴¹ O comparație interesantă se poate face între acest articol al lui Bariț și o predică a lui Demetriu Laday rostită în același an, dar publicată în *Organul luminării* în 1848 cu titlul de *Dregătoriile unui preotu care creionează la rândul său portretul ideal al unui cleric: conștient de importanța dregătoriei sale, devotament total pentru atingerea scopului – mântuirea sufletelor încredințate spre păstorie, fără să urmărească interesul personal, să fie exemplu bun în pietate, virtute, blândețe, înțelepciune dată de învățătură, respectarea legilor și serviciu în slujba oamenilor, a școlii și a instituțiilor publice. Marea sa sarcină este lupta contra stricării și surpării moralității, combătând păcatul, nu pe păcătos. Una din datoriile sale principale este de a combate necredința și neștiința, deoarece doar prin învățătură și creșterea cuviincioasă se poate asigura un viitor strălucit nației. Vezi: *Organul luminării*, an II, 1848, nr. 63, p. 358, supliment la nr. 65, p. 369-370, supliment la nr. 70, p. 398. Un comentariu relativ la acest text a fost realizat și de Nicolae Albu. Vezi: Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 44.*

⁴² *Ibidem*, p. 78-79, 81-82.

⁴³ *Ibidem*, p. 79-80.

⁴⁴ George Bariț, *Ungaria – greco-catolicismul și greco-răsăritenismul*, în *Gazeta Transilvaniei*, an IX, 1846, nr. 47, p. 186-187. Relativ la această problemă vezi și: Nicolae Bocșan, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul XIX: cazul mitropoliei române*, în *Etnie și confesiune în Transilvania: secolele XIII-XIX*, coord. Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean,

În contrapondere, „*cine este nepopă?*” Este acela care se comportă ca un zilier care muncește mecanic pentru a obține sursele de venit necesare pentru a trăi, „*încât nimeni nu-l înțelege și serviciul bisericesc devine numai o mașinărie*”. Este acela care „*se îmbuibă din veniturile bisericii pe care le consideră o iesele împlută pe sama sa*”, este ignorant, reticent față de orice e nou, leneș în cercetarea *Scripturii* și a canoanelor, este fariseu trufindu-se cu credința sa pentru a-și acoperi defectele în ochii lumii. Este acela care acuză mereu nereligiozitatea oamenilor exagerând mult lucrurile, folosindu-se de ei știind că ar da mult pentru răscumpărarea păcatelor, în schimb fiind îngăduitor în spovedanie cu cei cu adevărat păcătoși, pentru a nu-și scădea veniturile. Însă „*așa adânc nu cade nici un preot care știe pentru ce s-a preoțit*”.⁴⁵

Sunt două portrete care poartă în sine un mesaj direct, percutant, realist și în același timp foarte modern și actual. Buna conduită a unui cleric îl va apăra, spune Bariț, de „*tonul lumii de acum*”, gata de a-și bate joc de „*statul clerical*”, în timp ce „*hula lumii îi afectează doar pe cei care s-au degradat ei înșiși în ochii lumii*”.⁴⁶

După ce a tratat problema soborului cel mare, a protopopilor și a prezentat portretul preotului model, Bariț s-a oprit într-un articol complex și de mari dimensiuni asupra ierarhului ideal, cu îndatoririle și drepturile sale, pe care l-a intitulat simplu, *Episcopul*.⁴⁷ El dorește să realizeze „*o icoană a episcopului*” inspirată și din ideile „*unor prea lăudați scriitori ai veacului nostru*”, fără să-i numească însă pe aceștia. El se adresează „*publicului creștinesc*” și nu episcopilor, pentru ca să cunoască „*dregătoria episcopală după a ei originară chemare*”.⁴⁸ Bariț își exprimă și dorința de a lămuri câteva probleme legate de instituția episcopală, pentru a depăși pereții seminarilor „*și a răspândi lumina și în afară și în această privință, căci lumina nu trebuie a se ține supt masă, ci totdeauna a se pune deasupra ca să lumineze tuturor*”.⁴⁹

În introducere, este prezentată originea instituției episcopale. Cei 12 apostoli au „*ordinat*” prin punerea mâinilor episcopi. Aceștia erau ajutați de presbiteri și aveau ca îndatoriri: învățarea credincioșilor; administrarea Sfintelor Taine; apărarea legilor ecleziastice; legislator atunci când se aduna împreună cu ceilalți presbiteri sau episcopi în sinod. Titlurile de patriarh, exarh, mitropolit, arhiepiscop erau necunoscute apostolilor și își au originea în imitarea rangurilor laice folosite în Imperiul Roman. Prima problemă asupra căreia se oprește este transformarea în unele cazuri a episcopului în „*despot*”, sens pentru care folosește și cuvântul slav „*vlădică*”. Condamna astfel practica de a face legi și de a le schimba de către aceeași persoană. Episcopii înțelepți, spune Bariț, se pot lămuri din *Faptele Apostolilor* că Isus Cristos nu a dorit ca Biserica creștină să fie organizată despotic, ci a cerut deplină egalitate între „*mădularile*” ei. Sarcina cea mai grea a episcopilor derivă din cuvintele Domnului: „*mergeți și predicați Evanghelia!*”. Este reluată aici constatarea că foarte mulți credincioși nu pricep *Scriptura*, nu cunosc rugăciunile și poruncile, trăind astfel în „*noroiul păcatelor*”, „*în deplină întunecime spirituală, în orbie*”.⁵⁰

Așadar, cum trebuie să fie episcopul cel bun: să fie ca un părinte; să îi privească pe preoții care îi sunt subordonați ca pe ajutoarele sale și pe sine ca pe cel dintâi dintre ei; trebuie să fie bun și tolerant; să pătrundă spiritul veacului, să nu aibă „*nici o teamă de lumină, de care fug numai diavolii, iar el o ține aprinsă pe masă ca să lumineze tuturor*”; trebuie să cunoască bine turma, să fie prevăzător și să analizeze bine situația înainte de a acționa pentru a putea deosebi „*lupii de oi, pe farisei, saducei și cărturari de cei care strigă Osana, pe filosofil care știu împăca religia cu filosofia de toți pseudo-procopsiții*”; să fie model de purtare înțeleaptă, cuvioasă și religioasă și să nu se poarte „*cu ton de domnitor*” în mijlocul subordonaților săi, pentru a nu înstrăina pe

Ioan Aurel Pop, Ed. Fundația celor 3 Crișuri, Oradea, 1994, p. 140-142. Trebuie făcută însă și observația că Bariț a avut în alte articole și poziții mai nuanțate în care a explicat în ce constă unirea cu Roma pornind tocmai de la cele patru puncte, într-o viziune tradițională inspirată de modelul florentin, lăsând să se întrevadă propriile convingeri legate de justetea actului unirii. „*Uniți la cele patru puncturi cu Biserica Apusană a Romei*” spune Bariț, arătând apoi că unirea nu a însemnat stricarea ritului răsăritean, lucru pentru care a militat chiar și papa Benedict XIV, care ar fi spus că „*unirea cu răsăritenii s-a făcut și s-a întărit așa ca greșelile contrare credinței catolice să se smulgă, iar nicidecum nu s-au lucrat ca respectabilul rit răsăritean să pată vreo scădere*.” Vezi: *Gazeta de Transilvania*, an VI, 1843, nr. 52, p. 205. Poziții similare vezi și în: George Bariț, *Politica și relegea greco-răsăriteană în Răsărit*, în *Gazeta de Transilvania*, an VII, 1844, nr. 58, p. 229.

⁴⁵ George Bariț, *Icoana preotului*, p. 78-79.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 78.

⁴⁷ George Bariț, *Episcopul*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an XI, 1848, nr. 1, p. 1-5, nr. 2, p. 13-15, nr. 3, p. 17-21.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 3.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 3.

nimeni; să nu însufle frică, pentru ca oricine să se poată apropia pentru un sfat, mângâiere sau iertare; cei răi să se teamă de blândețea dar serioasele sale muștrări; să nu fie trufași și să nu se îmbrace cu pompă, cu veșminte luxoase; să nu încerce să își sporească puterea peste ceea ce este reglementat de Biserică; să aibă o relație bună cu statul, „*căci el pricepe cum că nimic nu strică așa de mult cauzelor bune decât împărecherea ce s-ar isca între Biserică și stat*”; să fie drept în judecată; trebuie să știe să-și umple util puținul timp liber pe care îl are, cu somn, masă cumpătată și cu cititul unor „*cărți bune ca să nu rămâie de propășirea veacului*”; să se știe feri ca în jurul său să nu se „*formeze vreo camarilă de oameni lingari, curteni nerușinați, vântoși, improșcători...luători de mită*”, care îl amăgesc și înstrăinează pe cler și pe popor.⁵¹

Îndatoririle sale sunt: el este păstor și inspector al diecezei; priveghează la pacea și unitatea Bisericii, la păzirea de către toți a canoanelor și constituției ecleziastice; trebuie să cerceteze starea morală și religioasă a populației; trebuie să învețe, să predice, urmând exemplele Sf. Vasile cel Mare sau al Sf. Ioan Gură de Aur, aceasta fiind și cea mai grea sarcină a sa, putând „*arunca sămânța*” și prin epistole, circulare și vizitații canonice; trebuie să judece conform dreptului canonic, alegând cauzele pe care le poate judeca personal de cele pe care le discută împreună cu consistoriu; în problemele mai complexe, noi, dar și în cele legate de relațiile cu celelalte confesiuni sau cu statul, episcopul trebuie să convoace sinodul, formulând împreună canoane și statute noi; are contacte oficiale; trebuie să explice lămurit din istorie și *Scriptură* semnificația, scopul și folosul datinilor și ceremoniilor bisericești, pentru a le putea schimba pe cele inutile; trebuie să revizuiască ceea ce e vechi, cărțile, traducerile, pentru mai bună înțelegere de către cler și popor a mesajului divin; trebuie să tipărească cărți bisericești și scolastice ieftine pentru cler și tinerime.⁵²

Bariț ia în discuție și alte probleme colaterale, atunci când dezbate raporturile dintre episcop și consistoriul său, care trebuie să fie format din „*bărbați înțelepți, teologi și juriști buni, drepti și necorupți*” și nu din „*păpușe jucătoare după fluierul lui*”. În acest fel, orice responsabilitate nu cade doar pe umerii episcopului ci se împarte tuturor. Autorul ridică și problema eventualei puteri cu caracter absolut monarhic a episcopului, necesară dacă în consistoriu s-ar forma o majoritate „*dușmănoasă, împătimită, coruptă*”. Ea trebuie evitată, pentru că nu este acordată nici de *Evanghelii* și nici de *Faptele Apostolilor*. Episcopul are la dispoziție alte mijloace pentru a controla consistoriul – recomandă diplomația pe baza *Scripturii*, canoanelor, tradiției. O altă soluție este convocarea sinodului.⁵³

Dezbatând problema necesității revizuirii cărților bisericești, Bariț abordează alte 2 teme de maximă importanță: problema limbii naționale și cea a existenței a două confesiuni pentru români. În primul caz susține folosirea limbii naționale în Biserica proprie, fiind o pierdere de timp ca un popor să învețe altă limbă doar pentru a-L putea astfel sluji pe Dumnezeu, spunând apoi că este o hulă să predici unui popor într-o limbă pe care acesta nu o înțelege.⁵⁴ Avem de-a face cu încă o luare de poziție a lui Bariț în controversele politice legate de introducerea limbii maghiare în uzul Bisericilor românești din Ardeal și care au fost reluate în apropierea revoluției de la 1848 cu un nou avânt. Desigur, textul articolului nu face mențiunea directă asupra situației concrete din Ardeal, însă contextul în care el scrie nu lasă urme de îndoială. În acest sens, Bariț afirmă că episcopul trebuie să îi considere ca dușmani pe „*toți contrarii serviciului dumnezeesc în limba națională*”. Aceste cuvinte vin într-o epocă în care mulți preoți predica încă în limba maghiară în biserică.

A doua problemă este dezbătută într-o notă de subsol.⁵⁵ Textul este de o ironie tristă, lăsând să se întrevadă gustul amar pe care Bariț îl simțea legat de împărțirea românilor în cele două confesiuni: „*dacă o politică fină ... voi ca românii să se dezbină supt două numiri de uniți și neuniți, pe care ei le înțeleg tot cât mahomedanii dezbinarea lor în suniți și šiiti, pentru care vărsară atâta sânge, rămâie românii tot dezbițați cum sunt, să nu se apropie în dogme nici de cum*”, ținând 2 episcopi și un număr dublu de preoți. Soluția împăcării ar rezida în discutarea dogmelor. Bariț exprima în aceste rânduri însăși condiția principală a oricărei reconcilierii: rezolvarea divergențelor dogmatice. Observația sa, chiar dacă nu a fost ea scopul în sine al argumentului, vine într-o epocă plină de planuri de refacere a unității Bisericii românești total nerealiste și care nu luau în considerare aspectul dogmatic al acestui act – vezi toate proiectele de reunificare bisericească ale anului 1848. Bariț observă apoi că

⁵¹ *Ibidem*, p. 3-5, 13-15, 21.

⁵² *Ibidem*, p. 3-5, 13-15, 17-19, 21.

⁵³ *Ibidem*, p. 14-15.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 19-20.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 19.

toate cărțile utilizate de uniți și de neuniți au rămas neschimbate în conformitate cu modelele lor grecești. El cere revizuirea lor, crearea unor traduceri comune pentru realizarea unor cărți pe care le-ar putea folosi ambele confesiuni. Cum ar fi posibil aceasta? Bariț afirmase deja că tipărirea și traducerea cărților bisericești țin de rit și nu de dogmă. Or, spune el, „*papii niciodată nu ziseră greco-uniților: schimbați ritul!, ci tocma din contră îi opriră să nu-l schimbe; anume papa Benedict XIV spusese ... ut omnes catholici sint, non, ut omnes latini fiant est necessarium. Adică cerea de la ei numai crederea celor patru puncturi alt nimic.*” Poziția tradițional greco-catolică este evidentă. Principiile de bază ale unirii cu Biserica Romei nu împiedicau schimbările la nivelul ritului care ar fi putut servi apropierei dintre cele două confesiuni și prin ea problemei naționale în sine.

3. Concluzii

Aceste patru articole surprind prin complexitatea și varietatea ideilor puse în discuție. Ele nu sunt neapărat originale, deoarece s-au regăsit în toată perioada anterioară, acea a procesului lemenian. În plus, Bariț le-a mai exprimat deschis în foile sale de-a lungul anilor, dar nu într-o formă sistematică, ci aplicat în diferitele sale luări de poziție față de multitudinea de situații pe care trebuia să le comenteze. Acum, ele apar însă ca un tot unitar, completându-se reciproc, arătând viziunea lui Bariț asupra acestor problematici, trădând faptul că ele erau rodul unei meditații interioare profunde a intelectualului brașovean asupra stării Bisericii Unite în particular și a Bisericii românești în general. Din text, se poate observa cu ușurință faptul că Bariț discută aceste subiecte de pe poziția unui fost cleric greco-catolic, care nu a întrerupt nici un moment legătura cu Blajul, cu episcopul Lemeni și cu foștii săi colegi. Așa se explică publicarea acestor articole abia în anii de după terminarea practică a conflictului dintre episcopul Lemeni și gruparea lui Bărnuțiu.

Se poate observa și diferența majoră dintre discursul lui Bariț și cel al lui Bărnuțiu. Ea nu constă neapărat la nivelul conținuturilor. Am arătat că Bariț preia direct numeroase idei din cărțile lui Petru Maior, fiind astfel pe aceeași platformă ideatică cu fostul profesor de filosofie de la Blaj. Ceea ce diferă este tonul și maniera generală de a pune problemele. Bărnuțiu este revoluționar, luptător, radical, frontal, urmărind un țel concret și imediat. Bariț este moderat, cumpătat, diplomat, urmărind un scop mai general și stăpânit de spiritul modern în înțelegerea misiunii clericilor⁵⁶. Deși are și el numeroase apeluri la situații concrete, Bariț dorește să provoace o dezbatere publică, teoretică, în care să se implice cât mai multe persoane, care să aibă impact asupra masei de intelectuali, obținându-se astfel implicarea lor în acțiunea necesară de îmbunătățire a situației Bisericii. El nu acuză în mod direct persoane și nu propune un program de revendicări, chiar dacă acestea reies din rândurile scrise în mod mai mult sau mai puțin explicit. Lasă la latitudinea cititorilor să tragă concluziile, să descopere vinovații, să ia atitudine. Bariț nu evită problemele, le cunoaște și le identifică foarte bine, însă nu a putut fi de acord cu maniera de a le susține a lui Bărnuțiu și înaintea acestuia a lui Petru Maior. Bariț este un om practic, rațional, care a observat că lupta directă și fără menajamente poate fi dăunătoare interesului general, care cuprinde nu doar Biserica Unită ci națiunea întreagă. În 1845 Bariț scria: „*iată dară că întâmplările de acum dintre Târnăvi se pot oglinda foarte bine în cele ce au însemnat Petru Maior la a. 1813 în Istoria bisericii românilor și soarta neodihniților era prorocită oareșicum în decretalele copiate în aceeași istorie de la anii 1758 până la 1781; dar profesorii și toți partizanii lor n-au priceput nici duhul în care pe atunci lucra călugării ce avuseră altă educație și alte mijloace și tot nu reeșia la nimic, nici glasul vremilor noastre nu-l auziră.*”⁵⁷

⁵⁶ Vezi și: George Em. Marica, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, Ed. Politică, București, 1968, p. 74-75.

⁵⁷ *Gazeta de Transilvania*, an VIII, 1845, nr. 21, p. 81.

